

## Mondák, legendák a Nyikó mentéről

*Két székel faluhoz különösképpen kötődöm, az egyik szülőfalum, Rugonfalva, a másik lakóhelyem: Farkaslaka. Ismerem mindkét falunak a múltját és jelenét. Írtam Rugonfalva településtörténetéről, Farkaslaka népeletéről, néphagyományairól. Ismerem a még itt-ott fellelhető vagy hallható mondáit, legendáit, de ezek veszendőben vannak. Próbálok itt emlékezni rájuk.*

### Farkaslaka eredetmondája:

Tamási Áron időállóan írta meg a szájhagyományként élő eredetmondát, ő két lovat említ áldozatnak. Idős Jakab Gáspár emlékében – vagy képzeletében az 1950-es években, amit ő nálánál is öregebbektől hallott – egy ló szerepel, de a történet ugyanaz. Tamási szerint Gordon hegye tartja a „hóna alatt” Farkaslaka eredetmondáját. A valóságban is itt volt az ősfalu, Péterfalva a Gordon lábainál. Bonda János jegyző 1864-ben azt írta, hogy Péterfalvának 16 lakosa volt. Dénes földjét Török Dénes lakta, aki később beköltözött a megalakult Farkaslakára és tőle maradtak a jelenben is élő Dénesek. Orbán Baláztól tudjuk, hogy a falu határában levő Dömöslaka is ősi település, egyházilag Kecset filiája lehetett. Bizonyosság erre a Papösvény nevű hely. A valamikori kecseti pap ezen az ösvényen járhatott át a híveihez. A település házait szét dúlták a tatárok és lakói elszéledtek. Csiki mónában egy Csiki Máté nevű molnár élt. Itt a Nyikó mellett csak ez a vízimalom létezett. Sokat bizonyítanak a határnevek is. Határnevekből szinte falutörténetet olvashatnánk ki, ha megfejthetnők. Ma is élőben van még a Péterfalvi domb, Kicsi kapu vállúja, Nagy kapu alja elnevezésű határrész. Ezek falukapuk lehetnek, amelyek bejáró helyek a Péterfalvát körülvevő kerítésen, védve a megművelt földet a csatangoló jószágától.

*A monda szerint Péterfalva lakóinak a tatárok és rablók dúlásai ellen némi védelmet biztosított a hegy. Fájuk elég volt, mert erdő vette körül, vizük is volt, mert a sziklás hegy alatt egy forrás bugyogott elő – ma is megvan –, vize nyáron üdítő, télen pedig nem fagyott be. Legelő elég volt, kóstat is tudtak gyűjteni. Némi gabonát is termeltek a völgy felé lejtő földeken, főleg zabot, árpát és nagy kinnal valamennyi búzát. A megtermelt gabonát kézimalmon őrölték meg, vagy a malomkövet forgató, körbe járó lóval őröltették. Csak a folyóvíz hiányzott, amely elhajtana egy vízimalmot. Tudták, hogy a Nyikó mellett lakik egy vakmerő ember, aki a hatalmas égerfák és fűzfák védelme alatt vízimalmot készített és harmadában megőrli a gabonát. Meg-*

*egyeztek abban, hogy mindenki zsákba gyűjti a gabonáját, s éjnek idején szekérral valaki beviszi a völgyben levő malomba. Egy öregember vállalta a bevittet, mert az ő napja ügyis leáldozóban van. Szekérrre rakták a gabonát, amelyet két hosszú szőrű hegyi lovacska húzott s az öreg elindult a malomba. A gabona egy részét a molnár fel is öntötte a garatba, s addig behúzódtak a malomházba, ahol egy gyertyácska világánál beszélgettek. A két lovacska a malom holdvilágos udvarán álldogált, ahová a víz fölötti kis hidon lehetett bejutni. A lantornás ablakon néha kinéztek a lovakra. Különös zajt hallottak s a lantornás ablakot kinyitva, melyet vasrács védett, kinéztek az udvarra. A lovacskák kucorogtak, kaparták a földet, a kis hidon egész csorda farkas rontott rájuk. Vicso-rogtak, habzsooltak, amíg a lovakból tartott. A molnár félelmében eloltotta a gyertyát és annyit mondott, hogy a farkasok, az öreg, hogy a lovak. „A molnár némán imádkozott, az öreg könnyezett”. Az öreg hajnal felé csendesen elment haza. Otthon, amikor elmondta a történeteket, nem az ijedség szállta meg a falu lakóit, hanem az indulat. Szerszámokat ragadtak a kezükbe és közös akarattal elhozták a lisztet, amiből az asszonyok nagyon finom kenyeret sütöttek. Attól kezdve közös erővel vitték a völgybe a gabonát, és közös erővel hozták vissza a lisztet. A hegy és völgy között megindult a forgalom, csodát tett a kenyér. A fiatalok kezdtek a völgybe költözni, amelynek volt egy szelíd folyócskája. Szaporodni kezdtek a házak és a lakosok. Így keletkezett Farkaslaka.*

Az ilyen sziklás hegyeknek, mint amilyen Gordon, az oldalain többféle kisebb-nagyobb barlangot találunk. Ennek a hegynek, amelynek még a nevét sem tudjuk megfejtetni, a legnagyobb barlangja Nagy Ferenc likja. Ehhez is sokféle szájhagyomány fűződik, az is, hogy a Nagy Ferenc fiai építették Farkaslakát. Ez nem lehet igaz, mert 1569-ben már írott emlékei vannak Farkaslakának, de a múlt század elejéről Jakab Simó még emlékezik, hogy a negyvenes években még látszott a barlang két szakasza. A belsőt már leomlott szikladarabok bo-

rították, de a két üreget elválasztó ajtó összetört rá mája még látható volt. A külső szakaszban a vakablak és a vaskampó, amelyre üstjét akasztotta valaki, még látható volt. Azóta beomlott. A leghihetőbb Bonda János jegyző 1864-ben készült beszámolója, amely szerint Nagy Ferenc önként költözött ide. Íme, a hagyomány lehet igaz, lehet csak hiedelem.

### Nagy Ferenc likja:

*Farkaslaka lakossága valójában szegény volt és mindenki igyekezett valamilyen módon jobb megélhetést biztosítani családjának. Egyesek bundavarrással foglalkoztak, szénnel, fával kereskedtek mások. Nyáron mégis mindenki kaszált, mert kellett az állatoknak a kóst, termelt, amit a határ megterem. Nagy Ferenc családja is gazdálkodással foglalkozott. Felesége és két nagy fia volt. A gazdaságot az asszony vezette, mert Ferenc nem szeretett dolgozni. Inkább kincset keresett Gordon oldalában. Később is többen hitték, ástak is, s az almási tudósasszonyhoz jártak tanácsért, tőle hallották, hogy a kincset akkor kell keresni, amikor Gordon oldalában kigyúl a kék láng, mert máskor a tündérek zár alatt tartják. Sok veszekedés történt Nagy Ferencnek a családjában, később enni sem adtak. Vadgyümölcsökkel tengette életét. Majd elment hazulról, kiköltözött Gordon oldalán egy lyukba, nagyobbacska barlangba. Hogy itt mivel élhetett, arról nem beszél a szájhagyomány. Valahonnan volt puliszkalisztyje, a barlang szájában meg is főzte a puliszkát, de amikor lapítóra borította, a lejtős oldalon a puliszka gurulni kezdett befelé. Még egy versikét is mondanak: „Áldott cipó, szent puliszka, hová mész te istenadta?” A fiai szégyellték és csalogatták volna haza, de az apjuk nem jött. Cselhez folyamodtak, felöltöztek maszkurának, amelynek elképzelték a sárkányokat. Bebújtak a másik kis barlangba s onnan üvöltözéssel ijesztgették, mintha sárkányok lettek volna. Amikor ennek sem volt eredménye, kirohantak és apjukat kezdték táncoltatni. A holdvilág fényénél, amíg egyik táncolt, addig a másik a cse-repest szétzúzta, a szalmaágyat felgyújtotta, közben üvöltöttek. Ezt már Ferenc nem bírta ki és futva hazament. Az udvarban elbújt s reggel szégyenkezve ment felesége elé, hogy elmesélje, miként járt. Vessen vizet neki, mert ő mindjárt meghal. Így maradt fenn a Nagy Ferenc likja név s a másikat ő nevezte el Sárkányliknak.*

## **Szörnyőke kútja:**

Ennek a forráskútnek még ifjúságom idején kristálytisztá vize volt. Békák tisztították, a környéken vadvirágok pompáztak, emberek, özek egyaránt ittak belőle, nem zavarták egymást. A kút vizében sokszor és sokan megmostuk arcunkat. Azt tartották a farkaslakiak, hogy ettől tisztul a látásuk. A víz állítólag járványos betegség ellen is kitűnő hatású, sőt a fülbetegséget is gyógyítja. Volt, aki pénzt vetett a forráskútba. Még 1955-ben is láttam, hogy rongyot kötöttek a kút melletti bokrokra, fákra, varázsigt mondva, hogy aki kiveszi, arra ragadjon a betegség. Ezekkel a rongyokkal a betegséget magukról háritották el. A forráskutak vize, ha reggel szembefolyik a nappal, akkor gyógyhatású, mondja a hagyomány. Minden forrás mellett egy ott található bokor ágára pléhcsebbe volt akasztva, amit nem vitt el senki.

*A monda szerint régen a Zete várában lakó barátok látogatóba átjártak a Firtos várában lakó barátokhoz. Hajnalban indultak a hosszú útra, s az erdei ösvényeken, füves mezőkön keresztül haladva, a farkaslaki csodaforrásnál megpihentek. A forrás mellett egy nagy lapos kő és mellette 12 kisebb kő állott. Itt miséztek, a nagy kő volt az oltár. Utána a kisebb kövekre leülve, reggeliztek. Arcukat megmosták a forrás vizében, és úgy folytatták útjukat a legendás Firtos várában élő vörös barátokhoz.*

A forrás ott volt a Kovács Mózsi bá erdei tanyája mellett. Azóta utat vágtak a nagy erdőben. Most az IFET (erdőkitermelési vállalat) útja vezet el mellette balra. A kisebb kövek már eltűntek, a nagyot egypár éve még láttam. Azóta betongyűrűbe fogták és lefodták a forrást. A mellette épült erdészházat ez a bővizű kutaacska látja el vízzel.

## **A Fehér Nyikó mondája:**

Farkaslaka kis folyója a Fehér Nyikó. Néha szókének is nevezi a népnyelv. „Úgy tudom – írja Tamási Áron –, a Tisza folyón kívül csak a Nyikót nevezi szókének a magyar”. Valamikor, még a múlt század közepén is ebből ittak a farkaslakiak. Reggel fakártyában kimerítették és nyáron a pincében, télen a konyhában lefödve tartották. Tiszta is volt a vize, vigyáztak is rá. Tamási szerint ennek van a legüditőbb vize.

Erről hallottam az alábbi mondát:

*Valamikor régen, a Nyikó születési idején, egy Nyikó nevű hableány, vagy havasi tündér fürdette hófehér testét a forrás vizébe. Itt még nagyszakállú fenyők, vagy dús koronájú bükkök állnak*

*őrt két oldalán. A Nyikó Veresmáté és Antos vidékének forrásából indult el. A forrás pataként folyt tovább, először fenyő-, majd bükkerdő között, s ha leért a lapályra, dús füvű mezők mellett cseveg, csacsog. A leány testétől fehérré, csillogóvá, avagy szókévé változott, és ezt a színt és üdéséget vitte magával végig erdőkön, mezőkön, kilenc kis falu mellett, s viszi ma is egészen a Nagy-Küküllőig.*

## **Firtos lova:**

Ez már nem a farkaslaki határon van, hanem mellette s Firtos hegyének oldalából lenéz a farkaslaki felső határra. A Farkaslakán lakó öregek is gyakran figyelik Firtos lovát, ami belátszik hozzánk, ha fehér, akkor tartós jó időt ígér, ha szürke, akkor esőt várhatnak. Valójában a Firtosvár alja fölé emelkedő Firtoshegynek az oldala. Körülötte sötétzöld fenyves, vagy lomerdő áll. Ez az omladék kopár és kis fantáziával ló alakot láthatunk benne.

*Valamikor régen – mondja a hagyomány – Firtos várában tündérek laktak. Ezek távol tartották magukat a vár alatt lakó szántó-vető emberektől. A szigorú tündértörvény ellenére mégis megtörtént, hogy az egyik tündérlány beleszeretett egy lent lakó szép és deli legénybe. Mivel csak titokban találkozhattak, a legénynek fel kellett másznia a várhoz és éjfélkor átugrania a meredek várfalon. Reggeli kakasszólás előtt vissza is kellett jönnie. Egyik éjjel a kakas éppen akkor kukorékolta el magát, amikor az elkésett szerelmes éppen át akart ugratni lovával a meredek várfalon. A kakasszóra a lova megbotlott. A legény lezuhant és a tündérlányt is magával rántotta a szakadékba. A ló pedig fennakadt a sziklán. Valóban, esős idő előtt szürke lesz a homokkő, száraz időben fehéren marad.*

## **Duruttya mondája:**

Rugonfalva a Nyikó melletti utolsó falu. Mint minden székely falunak, úgy ennek is nagyon szépek a határnevei. Van egy, amit nem magyarznak, hanem mondához kötötték nevét, ez Duruttya. Ott terül el a Nagykele felé vezető út mellett. Területén most is sok vadgyöngyvirág terem.

*Duruttya a monda szerint tündérlány volt. A mai Duruttya nevű dűlő helyén lakott tündérpalotájában. Kertjében szebbnél szebb virágok pompáztak. Holdvilágos estéken tündérénekével és virágai illatával elbűvölte a falubeli legényeket, akik epedtek el utána. A tündérek királynője megsokallta, tiltotta is a földi halandóval való szerelmet. Egy*

*szép napon eltűntette a tündérpalotát. A tündérkisasszony emléket mégis hagyott maga után, mert a mai napig, ha jön a tavasz, ott illatozik kis, fehér csengettyűjét rázva a gyöngyvirág és a gangabugya.*

A Székelyföld legrégebb műemlékeinek egyike a rugonfalvi templom. Rugonfalva egyetlen középkori emléke. A hagyomány szerint egy szerzetesrend építette és birtokolta egészen a reformációig. A művészeti kivitelezések egy gazdagabb szerzetesrend (leginkább ferences) jelenlétét igazolják. Tanítórend lehetett, mert ennyi mesterséget tudó falu a környéken nincs. A reformáció (Erdélyben az 1540-es évektől) után a templom némi változáson ment át. Állítólag a szerzeteseket elűzték, akik menedéket a firtosi vörös barátoknál találtak. A templom északkeleti oldalán most is látható, halványabb vagy megelénkülő zöld folt található. Hangulata gyermekkori emlékeim szerint félelmetes. Mellette a fal mindig hideget lehel, az alaktalan nagy sötét folt a gyermek fantáziájában félelmet kelt. Töredezetten él a faluban egy hagyomány, a zöld barát legendája, két változatban.

## **A zöld barát legendája:**

*Élt a faluban egy nagy tudományú szerzetes, aki a társaitól elütő, élénkzöld csuhában járt. Ezt nevezték zöld barát-nak. Minden varázslathoz értett és ezzel sok jót és rosszat is tehetett. Ezért sokan szerették, tisztelték, de sokan voltak gyűlölői is. A reformáció felvétele után a barátok elmenekültek a faluból, egyedül a zöld barát maradt a templomban, akit az ellenségei ott meggyilkoltak. A templom mögé temették el. Ezért zöld azóta is a templomban ez a falrész.*

*A másik változat szerint a zöld barát azért nem menekült el a többi szerzetessel, mert szívét meghódította egy szép leány és a reformáció. Idővel ő lett volna Rugonfalva első református lelkésze. Méregzöld varázsszereit, hogy többé senkinek se árthassanak, az egész falu szeme láttára elásta a templom mögé. Azért zöld ettől fogva a templom északi fala.*

A gótikus épületrész műrészleteihez használt andezit kőanyag. A tartós nedvesség hatására zöldessé válva szétmállik. Rokonszenves nekem a legenda második változata, amelyhez gyermekkori zöld barát-csodálatom fűz. Amikor a fal jobban zöldülni kezd (esős időben), akkor imára hívja a falu népét.

**Jakab Zsigmondné Mészáros Rozália**